

MANASTIRLI CELÂL'İN ŞAİRNÂME TARZINDAKİ BİR GAZELİ

A Ghazal of Celal from Manastır in the Style of Shairnamah

Ahmet AKDAĞ*

ÖZ: Literatürde Türk halk edebiyatı mahsulü olarak yer alan şairnâmeler gerek yazıldıkları devirde gerekse önceki devirlerde yaşamış şairler hakkında bilgi vermeleri açısından kıymetli birer tarihî vesika niteliğine sahiptir. Şairnâmelerde bazen yalnızca şairlerin isim veya mahlasları bazı söz sanatları vasıtasıyla zikredilirken bazen de doğum ve ölüm tarihleri, memleketleri, aile fertleri, meslekleri, maharetleri, zevkleri, mensup oldukları zümre veya tarikatlar vb. birçok konuda bilgiye yer verilmektedir. Şairnâmeler genel olarak Türk halk edebiyatı mahsulleri olarak literatürde yer almasına rağmen klasik Türk edebiyatı mensubu bazı şairler tarafından da bu tarzda veya bu tarza yakın şiirler yazıldığı görülmektedir. 16. yüzyıl klasik Türk şairlerinden Manastırlı Celâl'in *Divân*'ında yer alan bir gazel de şairnâme tarzında kaleme alınmıştır. Toplamda 16 şairin adına yer verilen bu şiirde şair adlarının çoğuna ihâm sanatına başvurulmuş gönderme yapılmıştır. Bu çalışmada Manastırlı Celâl'in söz konusu şiiri ele alınmıştır. Bu bağlamda çalışmamız, giriş ve iki ana bölümden meydana gelmektedir. Giriş kısmında şairnâmeler ve Manastırlı Celâl'in şiirinin bu tarzla olan ilgisi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde Manastırlı Celâl'in hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir. İkinci bölümünde ise doğrudan veya ihâm sanatı yoluyla isimleri zikredilen şairlerin hangi vasıfları yönüyle Manastırlı Celâl'in şiirine konu edildiklerine değinilmiş ve bu vasıfların, dönemin tezkirelerindeki bilgilerle örtüşüp örtüşmediği sorgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Şairnâme, Manastırlı Celâl, klasik Türk edebiyatı, Türk halk edebiyatı

ABSTRACT: Shairnamahs, which are included in the literature as a product of Turkish folk literature, have the quality of valuable historical documents in terms of providing information about the poets who lived both in the period in which they were written and in previous periods. While sometimes only the names or pseudonyms of the poets are mentioned in the shairnamahs through some rhetorical arts, sometimes information on many subjects such as birth and death dates, hometowns, family members, professions, skills, tastes, clans or sects they belong to, etc. are included. Although shairnamahs are generally included in the

* Dr., Sinop Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Sinop, ahmetakdag4402@gmail.com, ORCID: 0000-0001-7895-1293

Geliş Tarihi / Received: 22.09.2023
Kabul Tarihi / Accepted: 28.11.2023
Yayın Tarihi / Published: 31.01.2024

literature as products of Turkish folk literature, it is seen that some poets of classical Turkish literature also wrote poems in this style or close to this style. One of the 16th century classical Turkish poets, Celal from Manastır wrote a ghazal in the style of shairnamah. In this poem, which includes the names of 16 poets in total, most of the names of poets are referred to by using the art of iham. In this study, the poem of Celal from Manastır is analysed. In this context, this study consists of an introduction and two main chapters. In the introduction, shairnamahs and the relation of Celal's poetry with this style are emphasised. In the first part of the study, it is given information about the life and works of Celal from Manastır. In the second part, the qualities of the poets whose names are mentioned directly or through the art of iham are mentioned in Manastırlı Celal's poetry and it is questioned whether these qualities coincide with the information in the tadhkiras of the period.

Keywords: Shairnamah, Celal from Manastır, classical Turkish literature, Turkish folk literature

Cite as / Atıf: AKDAĞ, A. (2024). Manastırlı Celâl'in Şairnâme Tarzındaki Bir Gazeli. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 14(27), 331-357. <https://doi.org/10.33207/trkede.1364870>

Yayın Tarihi	31 Ocak 2024
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: İki Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Körleme
Benzerlik Taraması	Yapıldı
Etik Bildirim	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı/Lisans:	Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi'nde yayımlanan makaleler https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/ tarafından lisanslanır.
Date of Publication	31 January 2024
Reviewers	An Internal (Editorial Board Member) Content review: Two External
Review Reports	Double-blind

Plagiarism Checks	Yes
Complaints	tuefdergisi@trakya.edu.tr
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Trakya University Journal of Faculty of Letters is licensed under Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Giriş

Türk halk edebiyatında âşıkların kendilerinden önce ya da kendi dönemlerinde yaşayan meslektaşlarını yalnızca ismen andıkları veya doğum ve ölüm tarihleri, şiir sanatındaki maharetleri, meslekleri, mahlasları, yetenekleri, zevkleri, mensup oldukları tarikat ve zümreler vb. konularda bilgiler verdikleri eserlere şairnâme adı verilmiştir. Bu yönüyle şairnâmeler, klasik Türk edebiyatındaki tezkire türüyle benzerlik göstermektedir. Zira tezkireler, genellikle şairler olmak üzere belli bir mesleğe mensup kişilerin “doğum yeri, adı, lakabı, öğrenim durumu, meslek veya makamı, başlıca hocaları, hayatlarındaki önemli değişiklikler, ölümü, varsa ölüm tarihi, mezarının yeri, bazen şairle ilgili bir ya da birkaç anekdot, edebî durumuyla ilgili değerlendirmeler, eserleri ve eserlerinden örnekler” (İsen vd., 2002: 12) vb. hususlar hakkında bilgiler içeren biyografik eserlerdir. Ancak gerek yapıları gerekse muhtevaları açısından şairnâmeler ile tezkireler arasında bazı farklılıklar söz konusudur. Yapısal olarak dîbâce veya mukaddime, ana bölüm ve hâtime olmak üzere genellikle üç bölümden oluşan tezkirelerde ele alınan kişilerin doğum tarihleri, doğum yerleri, aileleri, yetiştikleri yerler, tahsilleri, vazifeleri, edebî yönleri, eserleri, eserlerinden örnekler, çeşitli nükteler vb. konular, belirli usuller ve ifadeler çerçevesinde ele alınırken şairnâmelerde herhangi bir plana bağlı kalınmaksızın daha sınırlı olmak üzere bazı hususiyetler üzerinde durulur. Şairnâme yazarları, ele aldıkları kişileri tezkirelerdekinin aksine tercihlerine bağlı olarak daha sınırlı bir çerçevede tanıtmışlardır. Tezkireler, didaktik ve ilmî kaygılarla yazılmışken şairnâmelerde ilmî bir kaygı olmayıp bazı söz sanatları konusunda maharetlerin sergilenmesi amacı söz konusudur. Bunun yanı sıra tezkireler, edebiyat tarihi ile ilgili birçok hususun aydınlığa kavuşmasına doğrudan katkıda bulunurken şairnâmelerin doğrudan katkı yerine dolaylı olarak katkı sunduklarını söylemek mümkündür (Özarlan, 2017: 142). Her ne kadar

şairnâmelerde tanıtılan kişiler, tezkirelerdeki gibi geniş bir yelpazede ele alınmamış olsa da âşıkların birtakım vasıflarının öğrenilmesinde şairnâmelerin de önemli bir yeri vardır. (Kaya, 1990: 7).

Şairnâme teriminin kullanılması ve bilimsel bir hüviyet kazanması zamanla mümkün olmuştur. Çünkü araştırmacılar tarafından şairnâme kapsamında değerlendirilen şiirler, söz konusu şiirlerin şairleri tarafından şairnâme olarak adlandırılmamıştır (Sağ, 1994: 20). Dolayısıyla bu terimin edebiyat dünyasında yerini alması, bazı araştırmacıların kullanımı sonucu gerçekleşmiştir. Sadettin Nüzhet Ergun, Âşık Ömer üzerine kaleme aldığı eserinde Âşık Ömer'in bazı Fars ve Türk şairlerini çeşitli yönleriyle andığı şiirini şairnâme başlığı adı altında vererek bu terimi ilk kez kullananlardan biri olmuştur (1936: 431-434). Daha sonra Şükrü Elçin, konuyla alakalı 5 çalışma yaparak bu terimin yerleşmesini ve popüler hâle gelmesini sağlamış; Doğan Kaya ise şairnâme tarzındaki 34 metni bir kitapta toplayarak konuyla alakalı en kapsamlı çalışmalardan birini yapmıştır (Çolak, 2014: 54). Doğan Kaya şairnâmeleri 9 başlık altında olmak üzere şu şekilde tasnif etmiştir:

“Arap Alfabesindeki Harf Sırasına Göre (Aynı Harfle Adları Başlayan Şairleri Bir Dörtlükte Toplayan) Şairnâmeler; Akrostiş Şairnâmeler; Kâinâtın Yaratılması ve Dinî Bilgilerden Sonra Şairlerden ve Onların Vasıflarından Söz Edilen Şairnâmeler; Bektaşî İtikadı ile Yazılmış Şairnâmeler; Etkisi Altında Kalınan Şairlerden Bahseden Şairnâmeler; Bölge Âşıklarını Konu Alan Şairnâmeler; Bir Âşık Kolunu Konu Alan Şairnâmeler; XX. Yüzyıl Âşıklarını Konu Alan Şairnâmeler; Olaya Bağlı Şairnâmeler” (1990: 7-9).

Şairnâmeler vasıtasıyla belli bir dönemde yaşamış şairlerin veya âşıkların serencamlarının yanı sıra söz konusu dönemin sosyal, kültürel ve edebî değerleriyle ilgili birçok hususun da aydınlığa kavuşması mümkün olabilmektedir. Zira bu eserlerde zikredilen şair veya âşıkların yaşadıkları devrin sosyal, kültürel ve edebî yaşantısıyla ilgili bazı ipuçlarına da yer verilmiştir. Bu yönleriyle şairnâmeler, yazıldıkları devrin bazı noktalarına ışık tutan aydınlatıcı metinlerdir (Arvas, 2011: 46). Rahim Sağ, birer edebî ve tarihî vesika olmaları hasebiyle şairnâmelerin misyonunu şu cümleleriyle dile getirmiştir:

“Birer kaynak olarak şairnâmeler, tabii en başta adını andıkları şairlerin, bugün bizim nazarımızda, hakkında bildiklerimiz ışığında aldığı değere mukayese yoluyla değerlendirmeler yapabileceğimiz birer vesikadrlar. Şairnâmelerde zikredilen sebeplerinin, onların şiirleri, şahsiyetleri ve tasavvufî mânâda ön plana çıkan özellikleri olduğunu göz önüne alarak, o devirde aldıkları değere ve umumî kabule varmak mümkündür” (1994: 23).

Şairnamelerle alakalı yapılan bilimsel çalışmalar, ekseriyetle Türk halk edebiyatı mahsulleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak klasik Türk şairlerince

de bu tarzda veya bu tarza benzer olarak kaleme alınan şiirler söz konusudur. Söz gelimi 16. yüzyıl şairlerinden Garâmî'nin *Dîvân*'ında Tezkiretü'ş-Şuarâ başlığıyla yer alan 29 gazel, şairnâme tarzına yakındır (Başpınar, 2015: 4, 7). Yine 16. yüzyıl şairlerinden Yenipazarlı Vâlî'nin *Hüsn ü Dil* mesnevisinin sonunda şairnâme tarzında olmak üzere 11 şairin ismi ve özellikleri zikredilmiştir (Köksal 1996'dan Aktaran Çalka, 2017: 276). 16. yüzyılın sonları ile 17. yüzyılın ilk yarısında yaşamış olan Süheylî'nin *Dîvân*'ında Gülşen-i Şuarâ başlığıyla kayıtlı olan kaside de bu tarzdadır (Çalka, 2017: 277-278). Bunların yanı sıra 16. yüzyıl şairi İşretî, 19. yüzyıl şairi Antepî Aynî, Tâhirü'l-Mevlevî ve Cem Dilçin'in de şairnâme tarzında yazdıkları manzumeleri mevcuttur (Çalka, 2017: 276). Klasik Türk edebiyatı mahsullerinden divan ve mesnevilerin kapsamlı olarak taranmasıyla şairnâme tarzında yazılan şiirlerin sayısının artacağı kuşkusuzdur. İşte bu saikle yaptığımız tarama sonucu, 16. yüzyıl şairlerinden Manastırlı Celâl'in de şairnâme tarzına yakın bir gazeline *Dîvân*'ında tesadüf ettik. Manastırlı Celâl'in bahsedilen gazelini ele alan çalışmamızda evvela şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiş, ardından bu gazelde zikredilen şairler kısaca tanıtılmış ve söz konusu şiirde zikredilen şairlerin hangi yönleriyle anıldıkları üzerinde durulmuştur. Bu kısımda dönemin tezkireleri de taranmış ve Manastırlı Celâl'in söz konusu şairlerle ilgili değerlendirmelerinin tezkirelerle örtüşüp örtüşmediğine dikkat çekilmiştir. Manastırlı Celâl'in bahsedilen şiirine geçmeden önce şairin hayatı ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

1. Manastırlı Celâl'in Hayatı ve Eserleri

1.1. Hayatı

Kaynaklarda Celâl Çelebi, Celâl Efendi, Celâl Beg, Musâhib Celâl, Celâl-i Mîr, Mîr-i Alem Celâl Bey, Mîr-i Alem Celâl Ağa, Sipâhizâde vb. adlarla anılan Manastırlı Celâl'in asıl adı Hüseyin olup doğum tarihi bilinmemektedir. Sadettin Nüzhet Ergun, tezkirelerdeki karinelere hareketle doğum tarihinin 1517-1519 yılları arası olabileceği tahminini yürütmüştür. Şiirlerinde Celâl ve Celâlî mahlaslarını kullanmıştır. Tezkirelerde memleketinin Manastır olduğu bildirildiğinden Manastırlı Celâl şeklinde bilinmektedir (Güneş, 2013: 33-34).

Henüz genç yaşta iken İstanbul'a gelen Manastırlı Celâl, Defterdâr İskender Çelebi'nin himayesine girmiş, İstanbul'da iken meşhur tezkirecilerden Âşık Çelebi ile tanışmış ve onunla çeşitli şiir ve eğlence meclislerine katılmıştır. Şam ve Halep'e yaptığı seyahat esnasında Hama sancakbeyi olan Cefer Bey ile tanışmış ve onun dikkatini çekmiştir. Cafer Bey, Celâl'in maharet sahibi bir kişi olduğunu fark ederek onu yanına almış

ve kızıyla evlendirerek kendisine damat etmiştir (Erkal, 1999: 132). Cafer Paşa, bu süre zarfında onun hat sanatı ve şiirdeki yeteneklerini keşfetmiş ve Şehzâde Selîm'e lala olarak tayin edildiğinde Celâl Bey'i de beraberinde götürmüştür. Cafer Paşa, Şehzâde Selîm'e Celâl Bey'in maharetinden bahsederek musahip vazifesiyle taltif edilmesini sağlamıştır. Şehzâde Selîm, padişah olduktan sonra Celâl Bey'i yanından ayırmamıştır. Gelibolulu Âlî, Celâl Bey'in musahiplik vazifesinin 20 yıl civarı sürdüğünden bahsetmiştir (Güneş, 2013: 41).

Ömrünün önemli bir kısmını devlet bürokrasisinde musahiplik, defterdarlık, mîr-i alemlik ve beylerbeylik görevleri ile geçiren Manastırlı Celâl, II. Selîm'in yanında Manisa, Konya, Kütahya ve İstanbul'a gitmiştir (Güneş, 2013: 37-47).

Manastırlı Celâl, Sultân II. Selîm ile olan yakınlığı dolayısıyla sarayda önemli bir nüfuz elde etmiştir. Ancak Veziriazam Sokullu Mehmed Paşa, Şeyhülislâm Ebusuûd Efendi ve Şeyh Nûreddinzâde gibi kişilerle olan anlaşmazlıkları yüzünden zamanla bu nüfuzunu yitirmiştir. Bu kişilerin devlet erkânı içindeki konumları ve Celâl Bey aleyhindeki şikâyetleri neticesinde padişah tarafından saraydan uzaklaştırılmasına karar verilir. Ancak Sultân II. Selîm, Celâl Bey ile olan geçmişine istinaden onu istediği bir yere tayin etmek ister. Celâl Bey'in daha önce gezdiği yerlerden en çok hoşuna giden yerin Şâm olduğunu bildirmesi üzerine ona Şam beylerbeyliği vazifesi tevdi edilir. Celâl Bey, bu göreve çıkmadan önce memleketi Manastır'a gider. Ancak saraydan uzaklaştırılmasından duyduğu üzüntü sonucu Manastır'da vefat eder (Aksoyak, 2005: 9). Onun ölüm tarihi ile ilgili kaynaklarda net olarak ifade edilen bir tarih olmasa da 1571-72 yılları civarında vefat ettiği tahmin edilmektedir (Güneş, 2013: 66).¹

Gerek şiirlerindeki başarısı gerekse devlet bürokrasisindeki konumu itibarıyla bilinip tanınan bir şair olan Manastırlı Celâl; Ahdî, Âşık Çelebi, Kınalızâde Hasan Çelebi, Beyânî ve Gelibolulu Âlî gibi kendi döneminin önemli tezkirelerinde adından övgüyle söz ettirmeyi başarmış bir şairdir.

1.2. Eserleri

1.2.1. Dîvân

Manastırlı Celâl'in *Dîvânı*'nın şimdiye kadar iki nüshası tespit edilmiştir. Bunlardan biri Ankara Milli Kütüphane 06 Mil Yz FB 273, diğeri ise Fransa Paris Bibliothèque Nationale Supplement Turc 597 numarada kayıtlıdır. Her

¹ Manastırlı Celâl'in hayatıyla alakalı ayrıntılı bilgi için bkz. Erkal, 1999; Aksoyak, 2005; Güneş, 2013; Oğuztürk, 2016.

iki nüshanın da istinsah tarihi belli değildir. Milli Kütüphane nüshası eksik olup 119 gazel ihtiva etmektedir. Paris nüshası ise 611 gazel, 5 kaside, 5 tahmis, 2 muhammes, 12 murabba, 46 kıta ve 5 nazım içermektedir. Bu nüsha, şairin *Dîvân*'ının eldeki en kapsamlı nüshasıdır. Milli Kütüphane nüshasındaki 53 gazel, Paris nüshasında yer almamaktadır (Güneş, 2013: 79). Dolayısıyla eldeki iki nüshanın da başka bir nüshadan çoğaltılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Manastırlı Celâl'in eldeki iki *Dîvân* nüshası, *Hüsn-i Yûsuf* ve şiir mecmualarındaki gazellerinden istifade edilerek oluşturulmuş tenkitli metni, Murat Güneş tarafından yüksek lisans tezi olarak neşredilmiştir.

1.2.2. Hüsn-i Yûsuf

Manastırlı Celâl'in bu eserinin İstanbul Üniversite Kütüphanesi Yazmaları 1872 ve Amerika Michigan Üniversitesi Kütüphanesi Yazmaları 405 numarada olmak üzere iki nüshası mevcuttur. Bu eser, temelde iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda mukaddime mahiyetindeki 150 beyitlik bir mesnevi, ikinci kısımda ise sevgilinin güzellik unsurlarının ele alındığı 30 gazel ve 4 manzume yer almaktadır (Oğuztürk, 2016: 17-18). Sevgilinin güzellik unsurlarının ele alındığı kısım, aynı konuda yazılmış olmaları hasebiyle Şerefeddîn Râmî'nin *Enîsü'l-Uşşâk*'ı, Muidî'nin *Miftâhu't-Teşbih*'i ve Gelibolulu Sürûrî'nin *Bahrü'l-Maârif*'inin ilgili kısımlarıyla benzerlik taşımaktadır. İ. Hakkı Aksoyak tarafından bir makale kapsamında detaylı olarak tanıtılan bu eser, daha sonra Oğuzhan Oğuztürk tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

1.2.3. Manzûm Şerh-i Avâmil

Ahdî'nin *Gülşen-i Şuarâ*'sında varlığı haber verilen bu eser (Solmaz, 2005: 121), Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulan *Avâmil* adlı nahiv ilmine dair eserin Türkçe olarak yapılmış manzum tercümesidir. Bu eser, toplamda 175 beyitten müteşekkil olup fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün kalıbıyla yazılmıştır (Güneş, 2013: 83). Murat Güneş, Manastırlı Celâl'in bu eserinin mevcut iki nüshasından hareketle oluşturulan karşılaştırmalı metnini şairin *Dîvân*'ı üzerine hazırladığı yüksek lisans tezinin ekler kısmında vermiştir (bk. Güneş, 2013: 703-718).

1.2.4. Arûz Kaideleri Hakkında Risâle

Bugün elimizde herhangi bir nüshası bulunmayan bu eseri Ahdî haber vermiştir. Ahdî, Manastırlı Celâl'in eserlerinden bahsettiği kısımda “Bir arûz-ı kavâid-güster ki pesendîde-i erbâb-ı hünerdir” (Solmaz, 2005: 121) diyerek bu eserin önemini vurgulamıştır.

1.2.5. Sa'd u Sa'id

Yine Ahdî tarafından haber verilen bu eserin de şimdilik herhangi bir nüshası tespit edilememiştir. Eserle ilgili tek bildiğimiz, Ahdî'nin "Netâyic-i tab'ından münâzara tarikiyle *Sa'd u Sa'id* nâm bir kitâb-ı sürûr-encâm ..." (Solmaz, 2005: 121) cümlesinden hareketle eserin münazara tarzında kaleme alındığıdır.

2. Manastırlı Celâl'in Şairnâme Tarzındaki Gazeli, Bu Gazelde Zikredilen Şairler ve Şairlerle İlgili Değerlendirmeler

Manastırlı Celâl'in söz konusu gazeli aruzun mefâilün mefâilün feûlün kalıbıyla yazılmış olup toplam 9 beyitten müteşekkildir. Bu gazelde Manastırlı Celâl'in kendisiyle birlikte isimleri zikredilen şair sayısı 16'dır. Halk edebiyatı mahsulü şairnâmelerde bazen yalnızca şair adları zikredilmiş bazen de söz konusu şairlerle ilgili birtakım bilgiler verilmiştir. Manastırlı Celâl'in şairnâme tarzındaki şiirinde ise bazı şair adlarına doğrudan bazılarına ise îhâm yoluyla gönderme yapılarak şairlerin öne çıkan vasıfları zikredilmiştir. Aşağıda öncelikle söz konusu gazele yer verilmiş; ardından birinci beyitten başlamak üzere zikredilen şairler, şairlerin anılan vasıfları ve bu vasıfların 16. yüzyıl tezkireleriyle örtüşüp örtüşmediği hususları üzerinde durulmuştur. Hem Manastırlı Celâl'in 16. yüzyıl şairi hem de şairnâme tarzındaki şiirinde zikrettiği şairlerin 16. yüzyıl veya daha önceki yüzyılda yaşamış şairler olması hasebiyle şairlerin zikredilen vasıflarının teyidi noktasında çalışmamızda yalnızca 16. yüzyıl tezkirelerine başvurulmuştur. Manastırlı Celâl'in çalışmamıza mevzubahis edilen gazeli şu şekildedir:

"O serve olalı mahlas *Zülâlî*
Akıtmış pâyına âb-ı zülâlî
Kamu nazmıdır anun dürr-i meknûn
Bulnur her sözünün bir *Hayâlî*
Olupdur kâbiliyyet ana *Zâtî*
Kelâm u mantika var yüz *Su'âlî*
Hicâbından kızardur *Mihri Hüsnî*
Çog eksük düşürür kaşı *Hilâlî*
Anun çok şâh-ı hüsn olmuş *Ubeydî*
Kimi *Hicri* düşüp kimi *Visâlî*
Nüfûz eyler o şâhun *Emri Fevrî*
Çün izhâr ola tigrâ-yı *Cemâlî*
Çıkup Mecnûn misâli taga düşdi
Görenler ol güzel gözlü *Gazâlî*
Firâkına düşen kalmaz mü'ebbed
Ki her bir cevrinün var bir *Me'âlî*
Biri birine girmiş çin-i zülfi
Yine baş kaldura gibi *Celâlî*" (Güneş, 2013: 621).

2.1. Zülâlî

Tezkirelerde Zülâlî adıyla kayıtlı iki şair bulunmaktadır. Bunlardan biri Ârif Hikmet'in Tezkiretü'ş-Şuarâ'sında Feyzullâh en-Nakşibendî ismiyle, diğeri ise Sehî Bey'in *Heşt Behişt*'inde yer almaktadır. Manastırlı Celâl'in andığı şairin, Sehî Bey tezkiresindeki Zülâlî olduğu kanaatindeyiz. Çünkü Ârif Hikmet Bey, Zülâlî'nin 1095/1680-81 tarihinde vefat ettiğini bildirmiş ve devamında Sünbülzâde Vehbî'nin onun ölümüne yazdığı tarih mısraına yer vermiştir. Söz konusu tarih mısraından 1195/1780-81 tarihi elde edilmektedir (Erdem, 2014: 88). Dolayısıyla Ârif Hikmet Bey'in andığı Zülâlî'nin, 17 veya 18. yüzyıl şairi olduğu gerçeğinden hareketle Manastırlı Celâl'in şiirindeki Zülâlî'nin Sehî Bey tezkiresindeki Zülâlî olması daha kuvvetli bir ihtimaldir.

Sehî Bey'in bildirdiğine göre Zülâlî kadı olup güzel sözler söyleyen, eşsiz gazeller yazan, şiir kurallarını çok iyi bilen, üslubu ve şiirleri beğenilen zeki ve karakterli bir kişidir (Akar, 2010: 161). Sehî Bey'in konuyla ilgili cümleleri şu şekildedir: “Mevlânâ Zülâlî aleyhi'r-rahme kadî olmışdur selâmet-i tab'ı ve istikâmet-i zihni nihâyetdedür elfâzı güzel ve gazeliyyâtı bî-bedel fasîh-i fâzıl ve belîğ-i kâmil kâide-i şî'ri hûb ve üslûb u nazmı mergûb bilür kişi idi” (Akar, 2010: 161). Manastırlı Celâl

O serve olalı mahlas *Zülâlî*
Akıtmış pâyına âb-ı zülâlî

beytinde temiz, saf, tatlı su anlamına gelen zülâl kelimesine nispet î'si getirilerek oluşturulan Zülâlî mahlasının şairin kişiliğine uygun olduğunu, bu mahlasın onun ayağına temiz, tatlı su akıttığını dile getirerek şairin mahlasının kişiliği üzerinde önemli bir tesir bıraktığını ifade etmiştir. Manastırlı Celâl'in Zülâlî ile ilgili bu değerlendirmesi, Sehî Bey'in şair hakkındaki cümleleriyle benzerlik göstermektedir. Zira Sehî Bey de “selâmet-i tab'ı ve istikâmet-i zihni nihâyetdedür” diyerek şairin karakteri ve zekâsını övmüştür. Sehî Bey tezkiresi haricinde hakkında yeterli bilgi bulunmayan Zülâlî'ye dair Manastırlı Celâl'in bu beyti, şairin kişiliği ile mahlası arasındaki etkileşimi göstermesi açısından önemli bir veri sunmaktadır.

2.2. Hayâlî

Rumeli coğrafyasından Vardar Yenice'sinde doğup büyüyen Hayâlî Bey, 16. asrın önemli şairlerindendir. Asıl adı Mehmed, lakabı ise Bekâr Memî'dir. 1497-1499 yılları aralığında doğduğu tahmin edilen Hayâlî, İstanbul'a geldikten sonra yazdığı şiirlerle dikkatleri üzerine çekmiş ve Kanûnî Sultan Süleymân'ın musahipleri arasına girmeyi başarmıştır.

Padişaha sunduğu gazel ve kasideler çok beğenilmiş ve bunun sonucunda padişahтан ihsanlar gördüğü tezkirelerde bildirilmiştir. 1557 yılında Edirne’de vefat etmiştir (Kurnaz, 1998: 5-6).

Manastırlı Celâl, Hayâlî’yi zikrettiği beyitte şairin adını ihâmlı olarak kullanmıştır. Bu kelime hem şair olan Hayâlî’yi hem de zihinde canlandırılan olay, hayal anlamını çağrıştıracak şekilde kullanılmıştır. Manastırlı Celâl, Hayâlî’nin bütün şiirlerinin henüz keşfedilmemiş inci gibi çok değerli olduğunu ve her sözünün ayrı bir hayal içerdiğini dile getirmiştir:

Kamu nazmıdır anun dürr-i meknûn
Bulınur her sözünün bir *Hayâlî*

Manastırlı Celâl’in şiirlerini övdüğü Hayâlî Bey, 16. yüzyıl tezkirelerinde de benzer ifadelerle methedilmiştir. Sehî Bey “... tarz-ı gazelde mümâreset-i gâyetdedür, hoş-tab’ güşâde-dil ve nihâyet mertebede kâbil yigitdür ve didüğü gazeliyyâtda niçe hâssa ma’niler bulup çok tasarrufât itmışdür. Gazelde kendinün tarz-ı hâssı var. el-Hâsıl kendü vâdîsinde mümteni’ü’n-nazîre hayli eş’âr dimışdür” (Akar, 2010: 206-207) cümlesinde gazellerinin kendine özgü manalar barındırdığını ve kendine mahsus bir tarzı olduğunu; Latîfi “... ve bi’l-cümle zamâne gazel-gûylarınun mîr ü mihteri bi-hasebi’l-örf ve’l-izâfe muâsırlarınun serâmed ü ser-defteridür. ... Gerçi kendü vâdîsinde bî-şerîk ü enbâzdur.” (Canım, 2000: 254) cümlesiyle onun, zamanın gazel söyleyicileri arasında ilk sırada bulunduğunu ve kendi vadisinde eşi benzeri bulunmadığını; Ahdî “... esnâ-yı musâhabetde her bir sözi dürr-i meknûndur. el-Hak elfâz-ı nefis-i pâk ile Rûm’un Hâfız-ı Şîrâz’ı ...” (Solmaz, 2005: 278) Manastırlı Celâl’in beytinde de yer aldığı gibi Hayâlî’nin sözlerinin henüz ortaya çıkmamış inci kadar değerli olduğunu ve muhteşem sözleriyle Anadolu’nun Hâfız-ı Şîrâz’ı mesabesinde bulunduğunu dile getirmiştir. Âşık Çelebi “İrem-i şî’rün eş’ârında hâsıl olan tevfiklerine gayrlerün nazardan agzı sulanup elleri irmemişdi (Kılıç, 1994: 872) cümlesiyle Hayâlî’nin şiir sahasındaki başarısının başkalarının ağzını sulandırdığını, fakat kimsenin ona yetişemediğini; Hasan Çelebi “Hakkâ ki merhûm-ı merkûm defter-i sühanverân ve cerîde-i şî’r-gûyânda pîşvâ vü mukaddem ve üslûb-ı mergûb-ı şî’r-i hûbı ashâb-ı hüner miyânında makbûl ü müselleme eş’âr-ı belâgat-şî’ârı matla’-ı dîvân-ı fesâhat ve şâh-beyt-i mecmû’a-i belâgatdur. Şânı-ı bülend ve tab’-ı ercümend ile fenninün ferîdi ve zamânesinün yagâne vü vahîdidür” (Sungurhan Eyduran, 1999: 372) üslup ve belagat açısından kusursuz olan şiirlerinin, ilgililerce çok beğenildiğini ve bu başarısıyla zamanında benzeri olmayan bir şair olduğunu vurgulamıştır. Gelibolulu Âlî ise “El-hak Rûm şâirlerine edâ-yı bülend

semtini evvelâ Hayâlî göstermişdür. Asrının melikü'ş-şuarâsı idügi tahkika yetmişdür” (İsen, 1994: 213) cümlesiyle Hayâlî'yi Anadolu şairlerine rehber ve asrının şairler sultanı olarak vasıflandırmıştır.

16. yüzyıl tezkirelerinde gerek şairliği gerekse birçok mana içermesi hasebiyle şiirleri methedilen Hayâlî, bu yönüyle Manastırlı Celâl'in şairnâme tarzındaki gazeline de konu olmuştur. Manastırlı Celâl de tıpkı tezkireciler gibi onun şiirlerini daha önce keşfedilmemiş kıymetli bir inciye benzetmiş ve şiirlerindeki her sözün hayaller içerdiğini vurgulamıştır.

2.3. Zâtî

Zâtî 1471 yılında Balıkesir'de dünyaya gelmiştir. Gençlik yıllarında Balıkesir'de çizmecilik yaparak geçimini sağlayan Zâtî, mizaç ve yaratılışındaki kabiliyet dolayısıyla çizmeciliği bırakarak şairliğe yönelmiştir. 1510 yılında İstanbul'a gelmiş ve burada şiir meclislerine katılarak şiir sanatındaki bilgisini iletmiştir. Gerek şairlik yeteneği gerekse Hadım Ali Paşa'nın himayesi sayesinde şöhrete kavuşarak devrinin önemli şairlerinden biri olmayı başarmıştır. Beyazıt'ta açtığı remilci dükkânı, dönemin şairleri için önemli bir buluşma merkezi olmuştur. Özellikle genç şairler, yazdıkları şiirleri ona kontrol ettirmek amacıyla bu dükkâna sık sık uğramışlardır. Son dönemlerini fakirlikle geçiren Zâtî, 1546 yılında vefat etmiştir (Armutlu, 2018: 1936-1941).

Manastırlı Celâl, aşağıdaki mısradaki 16. yüzyıl şairlerinden Zâtî'yi yaratılışındaki kabiliyeti dolayısıyla anmıştır. Beyitte zâtî kelimesi hem “zata ait, kişiye has” anlamındaki sözlük manasıyla hem de şair Zâtî'yi çağrıştırmak üzere ihâmlı olarak kullanılmıştır:

Olupdur kâbiliyyet ana Zâtî

16. yüzyıl tezkirelerine bakıldığında Manastırlı Celâl'in zikrettiği şekilde Zâtî'nin mizaç ve yaratılışı itibarıyla şiire kabiliyetli olduğundan bahsedildiği görülmektedir. Sehî Bey “... cevdet-i tab'ı ve letâfet-i zihni var ki kâbil-i vasf degül” (Akar, 2010: 188); Latîfî “Reyb ü iştibâh yokdur ki bu hâlet-i hâssa kesbî ve ârizî degül belki zâtîdür ve bu gûne ibdâ'-ı bedâyi' tasarruf-ı hâssa-i Zâtîdür” (Canım, 2000: 263-264); Aşık Çelebi “Selika-i tabî'atında kuvvet-i şi'riyyet olmagla şi're heves idüp ...” (Kılıç, 1994: 888); Hasan Çelebi “... hakikat-i sıfat-ı belâgat gayra ârizî ve mezbûra zâtîdür” (Sungurhan Eyduvan, 1999: 397); Beyânî “Şi'r gayrılara ârizî ana zâtîdür” (Kutluk, 1997: 97) ve Gelibolulu Âlî ise “Şâirlik gayre nisbetle ârizî ve ana kıyâsla zâtîdür edâlarını kinâyet eyler” (İsen, 1994: 215) cümlesiyle şairin şiir konusundaki yeteneğinin doğuştan geldiğini ifade etmiştir. Bu yönüyle

16. yüzyıl tezkireleri, Manastırlı Celâl'in mısraında Zâtî'nin söz konusu edilen vasfını doğrulamaktadır. Zâtî vefat ettiğinde Manastırlı Celâl 20'li yaşlardadır. Manastırlı Celâl'in henüz genç yaştaiken İstanbul'a gelerek çeşitli eğlence ve şiir meclislerine katılmış olması Zâtî ile de bizzat görüşmüş olma ihtimalini doğurmaktadır. Eğer öyleyse onun Zâtî hakkındaki değerlendirmesinin bir gözlem veya tecrübenin neticesinde yapıldığı sonucuna varmak da mümkündür. Manastırlı Celâl'in bu mısraındaki değerlendirme, ister Zâtî ile bizzat yapılan görüşmeye ister onun hakkında söylenenlere dayalı olsun, klasik Türk şiirinin velut şairlerinden Zâtî'nin tabiatı itibarıyla kabiliyet sahibi bir kişi olduğu yönündeki tezkirecilerin beyanatını teyit etmektedir.

2.4. Su'âlî

Gerek tezkireler gerekse biyografik kaynaklarda Su'âlî hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şairle ilgili tek bildiğimiz, tespit edilen şiirlerinin genellikle 15 veya 16. yüzyılda yazılmış mecmua ve cönklerde yer almasıdır. Bundan ötürü Su'âlî'nin bu yüzyılların birinde yaşadığı tahmin edilmektedir. Ahmed Paşa'nın bir şiirine tesdîs yazması, en azından Ahmed Paşa ile çağdaş olduğu veya ondan sonraki dönemde yaşadığı sonucunu doğurmaktadır (Donuk, 2013: 1226). Ahmed Paşa'nın 1496-97 ve şairnâme tarzındaki şiirin yazarı Manastırlı Celâl'in ise 1571-72 yılında vefat ettiği bilindiğine göre Su'âlî'nin 15. yüzyılın sonları ile 16. yüzyılın sonları aralığında yaşamış olması muhtemeldir.

Manastırlı Celâl, Su'âlî'nin adını zikrettiği aşağıdaki mısraında bu kelimeyi de îhâmlı olarak kullanmıştır. Zira bu kelime, hem soru anlamındaki su'âl kelimesine +i iyelik ekinin getirilmesiyle su'âlî (sorusu) anlamında hem de Su'âlî mahlaslı şairi çağrıştırmak üzere kullanılmıştır. Manastırlı Celâl, Su'âlî'nin kelam ve mantık ilimlerine yüz sorusu olduğunu belirterek şairin sorgulayıcı bir kişiliğe sahip olduğuna gönderme yapmaktadır. Ancak tezkirelerde söz konusu şair hakkında herhangi bir bilgi yer olmadığından Manastırlı Celâl'in bu değerlendirmesini teyit etme imkânı bulunmamaktadır. Kaynaklarda hakkında malumat bulunmayan Su'âlî'ye dair Manastırlı Celâl'in bu mısraı sayesinde şairin nasıl bir mizaca sahip olduğunu öğrenme fırsatı doğmuştur:

Kelâm u mantıka var yüz *Su'âlî*

2.5. Mihrî

Amasyalı olup 1456-1460 yılları arasında doğduğu tahmin edilen Mihrî, klasik Türk edebiyatının kadın şairlerindedir. Şehzade II. Bayezid'in Amasya'da vali olduğu dönemde bilgisi, kültürü, zekâsı ve şairlik yönüyle

dikkatleri üzerine çeken Mihrî Hatun, şehzadenin sarayında tertip edilen meclislere çağrılmış ve böylece II. Bayezid'in edebî muhitine dâhil olmuştur. Arapça ve Farsça bilen, şiirde Necâtî'yi örnek alan, şairliğinin yanı sıra güzelliğiyle de ün salan Mihrî Hatun, 1512 yılından sonraki bir tarihte Amasya'da vefat etmiştir (Arslan, 2007: 29-41).

Manastırlı Celâl, Mihrî'ye güzelliği dolayısıyla şiirinde yer vermiştir. Mihrî'yi sözlük anlamı itibarıyla güzellik anlamına gelen Hüsni adlı başka bir şairle aynı mısra da anmıştır. Şair hem Mihrî hem de Hüsni kelimesini îhâmlı kullanmıştır. Şairin bilinçli olarak güneş ve güzellik şeklinde birbirine yakın anlamlara sahip mihr ve hüsni kelimeleri ile oluşturulan mahlasları bir arada zikrettiği görülmektedir. Söz konusu mısra da Mihrî'nin mi yoksa Hüsni'nin mi güzellik açısından daha üstün olduğu konusunda tercih yapılmamıştır. Bu kelimelerden birinin sözlük anlamıyla diğersinin ise mahlas olarak kullanılmış olması da muhtemeldir. Ancak gazelin genelinde şair adlarının îhâmlı olarak kullanılmasından hareketle bu mısra da iki şaire de gönderme yapıldığını tahmin etmekteyiz. Kelimelerin sözlük anlamlarını esas alarak söz konusu mısra şu şekilde günümüz Türkçesine aktarmak mümkündür: “(Sevgilin) güzelliği, utancından güneşi kızartır.” Öte yandan Mihrî ve Hüsni kelimeleri şair adları olarak düşünüldüğünde bu mısraın “Mihrî, (güzelliğiyle) Hüsni'yi utancından kızartır” veya “Hüsni, (güzelliğiyle) Mihrî'yi utancından kızartır” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılması mümkündür. Bu mısra da üzerinde durulan temel konu güzelliktir. Dolayısıyla mahlaslarının sözlük anlamları güneş ve güzellik olan iki şairin bu mısraya konu edilmesi, her iki şairin güzellik vasıflarına işaret edilmeye çalışıldığını göstermektedir:

Hicâbından kızardur *Mihrî Hüsni*

Manastırlı Celâl'in şiirinde güzelliği dolayısıyla anılan Mihrî Hatun'un bu vafına 16. yüzyıl tezkirelerinde de dikkat çekilmiştir. 16. yüzyıl tezkirecileri, Mihrî'nin şairliğinin yanı sıra güzelliğine de vurguda bulunmuşlardır. Sehî Bey'in “... hoş-tab' hâtündür” (Akar, 2010: 203); Latîfî'nin “... bir mâh-ı mihr-i zamîr idi ki ... Rivâyet iderler ki bu kadar hüsni ü cemâl ile mahbûbe-i mahbûb-perest ve câm-ı hevâ-yı aşk ile mest ü hem-dest iken ...” (Canım, 2000: 510); Âşık Çelebi'nin “... eş'ârı hüsni gibi meşhûr imiş” (Kılıç, 1994: s. 439); Hasan Çelebi'nin “Zamânında âlem-i hüsni ü melâhatün sipihri ...” (Sungurhan Eydurhan, 1999: 982) ve Beyânî'nin “Zamânında sipihri-i melâhatün tâbende mihrî olup ...” (Kutluk, 1997: 274) şeklindeki cümlelerinde Mihrî Hatun'un güzelliğinin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Mihrî Hatun'un dönemin tezkirelerinde zikredilen

güzelliğinin Manastırlı Celâl'in şiirinde de dile getirilmesi, onun bu yönünün o dönemde ne kadar popüler olduğunun göstergesidir.

2.6. Hüsni

Tezkire ve eski Türk edebiyatının biyografik kaynaklarında hakkında bilgi bulunmayan Hüsni'nin Manastırlı Celâl'in şiirine konu olması hasebiyle 1571-72 tarihinden önce yaşadığı sonucuna varmak mümkündür. Manastırlı Celâl, yukarıda da değinildiği üzere Hüsni'yi Mihrî ile bir arada zikretmiştir. Dolayısıyla tıpkı Mihrî'de olduğu gibi Hüsni'nin de ön plana çıkan vasıflarından biri güzelliğidir. Tezkirelerde hakkında bilgi bulunmayan bu şaire dair Manastırlı Celâl'in mısraı sayesinde şairin bir vasfı hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.

2.7. Hilâlî

Kaynaklarda Manastırlı Celâl'in mısraında zikredilen Hilâlî olma ihtimali bulunan üç şair söz konusudur. Bunlardan biri Ahdî'nin *Gülşen-i Şuarâ*'sında doğum ve ölüm tarihi hakkında herhangi bir bilgi verilmeyip İstanbul'da doğduğu, isminin Ramazan olduğu ve silahtar zümresine mensup olduğu bildirilen şairdir (Solmaz, 2005: 589). İkincisi Sultan Bâyezid zamanında yaşayıp şair ve hatip olan Bursalı Hilâlî'dir (Canım, 2000: 571; Sungurhan Eydurun, 1999: 1126; İsen, 1994: 170). Üçüncüsü ise yine İstanbul'da doğup Takyeci esnafından olduğu bildirilen ve vücudunun zayıflığının hilale benzetilmesi dolayısıyla Hilâlî mahlasını kullanan şairdir (Canım, 2000: 572; Kılıç, 1994: 269; Sungurhan Eydurun, 1999: 1124). Kanaatimizce Manastırlı Celâl'in mısraında zikredilen Hilâlî de bu Hilâlî'dir. Çünkü Manastırlı Celâl de Hilâlî'yi cisminin zayıflığı yönüyle anmıştır:

Çog eksük düşürür kaşı *Hilâlî*

16. yüzyıl tezkireleri, Hilâlî'nin bünyesinin zayıf olduğu ve bunun sonucunda bünyesini hilale benzeterak Hilâlî mahlasını kullandığı konusunda Manastırlı Celâl'i doğrulamaktadır. Tezkirecilerin bu konuyla alakalı ifadeleri şu şekildedir: Sehî Bey "... haylice nâzük şâirdür" (Akar, 2010: 215); Latîfi "Hilâl-âsâ vücûdı nâl ü nahîf ve endâmı mâh-ı nev-sıfat hayâl ü zaîf oldugı münâsebetle Hilâlî tahallus itmişdür" (Canım, 2000: 572); Ahdî "Hayli nâzük ü bârîk ve kendü de za'f ile misâl-i hilâl-i zâr u bî-mecâl imiş" (Solmaz, 2005: 589); Âşık Çelebi "... nahîfü'l-bünye hilâl-endâm hilâl-fâm olmak takrîbi ile Hilâlî tahallus idinmişdi" (Kılıç, 1994: 269); Hasan Çelebi "cism-i nizârı kalemdân içindeki nâl misâli nahîf ve hezâr dikkat-i çeşm-i dûrbîn ile nümâyân olan hilâl gibi gâyetde zaîf olmagın mahlas-ı mezbûra gayrlardan ehakk u ahrâ idüğü rüşen ü âşkârdur" (Sungurhan Eydurun, 1999: 1124) ve Beyânî "Cism-i nahîfi hilâl gibi bârîk ü

zaîf olmağa mahlas-ı mezbûrî ihtiyâr itmişdür” (Kutluk, 1997: 329). Bu ifadeler, şairin; fiziksel yapısını göz önünde bulundurarak mahlasını seçtiğini göstermektedir. Manastırlı Celâl de Hilâlî'nin bu vasfına gönderme yaparak şair hakkında tezkirelerde vurgulanan bir hususu şiirine malzeme yapmıştır.

2.8. Ubeydî

Edirneli olan Ubeydî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Asıl adı Abdurrahmân'dır. Çocukluğundan itibaren ilimle meşgul olan Ubeydî, birçok ilimde kendini geliştirmiştir. Kadızâde Efendi'den ders alıp kadılık vazifesinde bulunmuştur. 1573 yılında vefat ettiği bildirilen Ubeydî'nin şiirleri yaşadığı dönemde zevkle okunmuştur. Ubeydî, şiir ve musikinin yanı sıra muamma konusunda da oldukça yetenekli bir kişidir (Şanlı ve Tümer, 2009: 2039-2042).

Manastırlı Celâl, mahlas kelimesini îhâmlı kullanmak suretiyle Ubeydî'nin birçok alanda bilgi sahibi olup marifetli bir kişi olmasına atıfta bulunmuştur. Şaire göre birçok alanda mahir ve yetenekli bir kişi olan Ubeydî, bu yönüyle güzelliğin şâhı olmuştur ve onun güzelliğinden/ilminden istifade eden birçok kul/talebe bulunmaktadır:

Anun çok şâh-ı hüsn olmuş *Ubeydî*

Ubeydî'nin marifetleri konusunda 16. yüzyıl tezkirelerinde hayli bilgiye rastlamak mümkündür. Ahdî “Aksâm-ı şi're kâdir ve her bir fende misli nâdirdür. ... Ubeydî dahi dervîş-nihâd ve pâk-i'tikâd ve nikû-sîret âşık-ı sâdık ve etvârına sözleri mutâbık arsa-i ma'rifetde ferzâne-i cihân ve zebân-ı Fârisî ve mu'ammâda yegâne-i zamândur” (Solmaz, 2005: 416-417); Âşık Çelebi “... ilm ü fazlda akrânı içinde mümtâz fursde Fârisî feres-i mızâmâr belâgat-ı şi'rde şöhret-şi'âr mu'ammâda nâmdâr ilm-i edvârda sıyt u sadâsî şöhre-i dâr u diyâr ve fenn-i mûsikîde dem-i İlsâ ile sihr-i Sâmiri cem' itmekle mu'ciz-âsârdur” (Kılıç, 1994: 572); Hasan Çelebi

“Hakkâ ki suarâ-yı belâgat-unvân miyânında tefevvuk-ı akrânla muayyen ve kisvet-i kelâm-ı sihr-perdâzı tırâz-ı pür-ihizâz-ı imtiyâz ile muhallâ vü müzeyyen meydân-ı tebyânda yekrân-ı lisân ve tevsen-i zebânına menzil virmekle ol halbede hâiz-i kasabâtü's-sebk olan nâmdârlardan ve massâf-ı belâgat u beyânda şemşîr-i âlemgîr kelâm-ı pür-unvânı ile teshîr-i mülket-i irfân iden serdârlardandır” (Sungurhan Eydurhan, 1999: 634).

ve Gelibolulu Âlî ise “Sâir fûnûndan gayrı ilm-i mûsikî ile tab'-ı nâzügi alışdı” (İsen, 1994: 315) cümlesiyle şairin marifet sahibi bir kişi olduğunu ifade etmiştir. Tezkirelerde marifet sahibi olduğu bildirilen Ubeydî'nin bu yönü, Manastırlı Celâl'in şiirinde de vurgulanmıştır.

2.9. Hicrî

Asıl adı Mehmed olup Bursa’da doğan Hicrî’nin doğum tarihi bilinmemektedir. Kadı Hüsâmeddîn Efendi’nin oğludur. Kara Çelebi lakabıyla meşhur olan Hicrî, Kemâlpaşazâde’den ders almıştır. Çeşitli medreselerde müderrisliğin yanı sıra Edirne, Bursa ve İstanbul’da kadılık da yapmıştır. Tezkirelerde eğlence ve içkiye düşkünlüğü bildirilen Hicrî, 1558 yılında vefat etmiştir (Kaplan, 2010: 232).

Manastırlı Celâl, Hicrî ve Visâlî adlı şairleri yine ihâm sanatına başvurmak suretiyle aynı mısra da zikretmiştir. Söz konusu mısra da hicr/hecr kelimesi hem sonuna gelen nispet î’siyle “ayrılığa ait, ayrılıkla ilgili, ayrılık” anlamında hem de 16. yüzyıl şairi Hicrî’yi çağrıştırmak amacıyla kullanılmıştır. Aynı şekilde visâl kelimesi de hem sonundaki nispet î’siyle “kavuşmayla ilgili, kavuşma” anlamında hem de 16. yüzyıl şairi Visâlî’yi çağrıştıracak şekilde yer almıştır. Manastırlı Celâl, bahsedilen mısra da Hicrî ve Visâlî adlı şairlerin doğrudan herhangi bir vasfını anmak yerine kelimelerin sözlük anlamlarından yararlanarak bu şairlerin vasıflarına göndermede bulunmuştur. Bu bağlamda Hicrî’nin mizaç olarak ayrılığa, Visâlî’nin ise kavuşmaya meyilli olduğu sezdirilmiştir:

Kimi *Hicrî* düşüp kimi *Visâlî*

Manastırlı Celâl’in mısraında geçtiği üzere 16. yüzyıl tezkirelerinde de Hicrî’nin ilim sahibi ve kemâl ehli olduğu vurgulandıktan sonra mahlasıyla ilintili olmak üzere iki yakası bir araya gelmeyen, meyhane köşelerinde yer edinen, sevgiliye kavuşma yerine ondan ayrı olmayı tercih eden ve bunun neticesi olarak sevgiliyi uzaktan seyretmekle yetinen bir kişiliğe sahip olduğu dile getirilmiştir. Âşık Çelebi, Hicrî’nin bu vasfını şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Ammâ kemâli gibi şûrîdelüğü kemâle irişdirtüp surâhî gibi her meclisde olan bâdiye-i bâdeye enbâz ve def gibi her sohbetün sâzendesine dem-sâz idi. İki yaka ıssı olmayup her zamânda meyhâneler pîrâmeninde âlûde-dâmen ve bu kadar ilm ü fazl ile harâbât küşelerinde mânend-i hazrâyü’-d-dimen idi. ... Mahbûb yolna ser-pîç eylemezdi. Başdan destârın perrân iderdi ve bir dilber görse şevkine giribânın çâk idüp gen yakadan seyrân iderdi” (Kılıç, 1994: 264).

Hasan Çelebi ise şairin mizacı hakkında şu değerlendirmede bulunmuştur: “Şarâb-ı ışk ile mezâk-ı cânı zehr olup mübtelâ-yı envâ’-ı zecr ü hicr iken cenâb-ı büzürgvârun bu fende dahı iktidârı olup ...” (Sungurhan Eyduvan, 1999: 1117).

2.10. Visâli

Tezkirelerde Manastırlı Celâl'in şiirinde ismi zikredilen Visâli olması muhtemel 3 şair bulunmaktadır. Bunlardan ilki, II. Bayezid (1481-1512) ve I. Selîm (1512-1520) devirlerinde Edirne'de saray hocalığı yaptığı bildirilen Aydınli Visâli'dir (Mermer, 2006: 57). Doğum ve ölüm tarihi bilinmeyen bu şair, Türkî-i Basît akımının temsilcilerinden kabul edilen meşhur Visâli'dir. İkincisi, öğrenimini tamamladıktan sonra Haseki Medresesi'nde müd (eğitmen) olarak çalışan Sofyalı Visâli'dir. Muamma ilmiyle de ilgilenen Sofyalı Visâli'nin doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir (Sungurhan Eydurhan, 1999: 1097-1098). Üçüncüsü ise asıl adı Sefer olup Hamamcızâde lakabıyla bilinen İstanbullu Visâli'dir. Fars edebiyatı ve Farsçaya olan ilgisinden ötürü Fârisî Anası diye nam salan İstanbullu Visâli'nin de doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir (Kılıç, 1994: 280-281; İsen, 1994: 283; Solmaz, 2005: 578-579). Manastırlı Celâl'in şiirinde bahsedilen Visâli'nin İstanbullu Visâli olduğunu tahmin etmekteyiz. Çünkü yukarıda Hicrî maddesinde değinildiği üzere Manastırlı Celâl, Visâli'yi; visâl (kavuşma) kelimesinin sözlük anlamını göz önünde bulundurarak şiirinde anmıştır. 16. yüzyıl tezkirecilerinden Âşık Çelebi de İstanbullu Visâli'yi tanıtırken "Şûrîde-tab'luk ve âşüfte-hâllük ve perîşân-rûzgârluk ile mevsûftur. ... Şi'ri tab'ına nümûne ve nazmı bû gûnedür" (Kılıç, 1994: 280-281) diyerek şairin şiirlerinin mizacına uygun olduğunu vurgulamıştır. Tezkirelerde Visâli adıyla kayıtlı diğer şairler hakkında bu minvalde bir değerlendirmeye yer verilmemesi, Manastırlı Celâl'in bahsettiği şairin İstanbullu Visâli olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu mısra da şairin mahlası ile kişiliği arasındaki uyum söz konusu edilmiştir.

2.11. Emrî

Asıl adı Emrullâh olup Edirne'de dünyaya gelen Emrî'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Düzenli bir tahsil hayatı olmayan Emrî, devlet indinde yalnızca kitâbet vazifeleri ve tevliyet (vakıf mallarına bakma) hizmetlerini ifa etmiş ve belli bir süre sonra bu vazifelerden de azledilmiştir. Emrî, herhangi bir devlet büyüğünün himayesine girmemiş olup fakirlik ve sıkıntı içinde ömrünü sürdürmüştür. Şiir ve muamma alanında mahir bir kişidir. Ömrünün sonlarına doğru aklı dengesini kaybetmiş ve 1575 yılında Edirne'de vefat etmiştir (Saraç, 1997: 316-320).

Emrî ile Fevrî'yi aynı mısra da zikreden Manastırlı Celâl, bu iki şairin mahlaslarının sözlük manalarını kastetmesinin yanı sıra îhâm yoluyla söz konusu şairleri de hatırlatmaktadır. Bahsedilen mısra da Emrî'nin adı, hem "buyruk" anlamına gelen "emr" kelimesine 3. tekil iyelik ekinin getirilmesiyle meydana gelen "emr+i (buyruğu)" anlamıyla hem de şairi

çağrıştırmak maksadıyla yer almıştır. Bu durum aynı mısradaki zikredilen Fevrî için de geçerlidir. Şair, “fevrî” kelimesini de hem kelimenin sözlük anlamı olan “alelacele, çabucak” anlamıyla hem de 16. yüzyıl şairi Fevrî’yi çağrıştırmak amacıyla kullanmıştır. Bu bağlamda şairin

Nüfûz eyler o şâhun *Emrî Fevrî*

mısrasını şair adlarını hesaba katmadan “*O sevgilinin buyruğu çabucak gücünü hissettirir/içe işler*” şeklinde günümüz Türkçesine aktarmak mümkündür. Her ne kadar mısraın günümüz Türkçesine aktarılışı bu şekilde olsa da mısradaki Emrî ve Fevrî kelimeleri aynı zamanda 16. yüzyılın iki şairini de hatırlatmaktadır. Bu şairlerin isimlerinin sözlük anlamlarından hareketle îhâmlı olarak zikredilmesi, her iki şairin mizaç ve mahlasları arasında bir ilişki olduğunu düşündürmektedir. Beyitte işlenen temel konu, sevgilinin buyruğunun hemen tesirini göstermesi yani âşığı derinden etkilemesidir. Dolayısıyla bu mısradaki îhâm yoluyla isimlerine gönderme yapılan her iki şairin şiirlerinin de gücünü hissettirmesinden kinaye olarak şairliklerinin övüldüğünü söylemek mümkündür. 16. yüzyıl tezkirelerinin ekserinde Emrî, şairliği ve muamma sanatındaki başarısı yönüyle methedilmiştir. Ancak Latîfî tezkiresinde muamma sanatındaki başarısı takdir edilmesine rağmen şiirlerini muamma tarzında yazmaya çalıştığından şiirlerinin âşıkâne olmadığı dile getirilerek şairliğinin tenkit edildiği görülmektedir (Canım, 2000: 179). Sehî Bey “... hoş-tab’, eş’ârî güzel ve nazmı bî-bedel ...” (Akar, 2010: 213) diyerek Emrî’nin hoş mizaçlı olup şiirlerinin güzel ve nazımının eşsiz olduğunu vurgulamıştır. Ahdî “el-Hak mazmûn-ı hâssı bî-hadd ü bî-şümâr ve şu’arâ-yı rûzgâr içre Hallâk-ı Ma’ânî diyü nâm-dâr kimesnedür ...” (Solmaz, 2005: 194); Âşık Çelebi “İnsâf budur ki her fennün zer-dûzı vardur fenn-i şî’rün zer-dûzı Emrî Çelebidür. Her ilmün ki mû-şikâfî vardur miyân-ı şu’arâda ilm-i nazmun kılı kırk yarar müdekkıkı Emrî Çelebidür ” (Kılıç, 1994: 154); Hasan Çelebi “Hakkâki dikkat ü nezâket-i ma’anîde sâni-i Kemâl-i Isfahânîdür. ... Eş’âr-ı pür-nikâtında olan teşbihâr hayret-fezâ-yı ashâb-ı fesâhat ve gayret-nümâ-yı erbâb-ı belâgatdur” (Sungurhan Eydurhan, 1999: 173) ve Beyânî “Fünûn-ı ma’ârifün cümlesinde üstâd-ı kâmidür. ... şî’ri lâ-nazîr...” (Kutluk, 1997: 31) cümleleriyle Emrî’nin şairliğini övmüşlerdir. Gelibolulu Âlî ise

“ ... ebyâtî âşıkâne ve gazeliyyât-ı muhakkikânesi nâdir vâki olup ekser-i eş’âr-ı mu’teberi hayâlât-ı bârikle âlûde ve vâridât-ı pür-güheri teşbihât u tevriyeler ile şünide ve sûtüde ... Egerçi cezb-i mahlas anı bir emîr-i ehass ve bâri ri’âyet-i ulu’l-emre muhtass eylemek gerekdi velâkin şânındaki kâbiliyyet ve mu’ammâ gibi bî-netice ve bî-me’âl fenne eylediği müdâvemet devlet-i dünyeviyyeden mahrûmlığına ve küşe-i bî-tüşe-i kanâ’atla ma’sûmlığına bâ’is olmuş gibi gelür” (İsen, 1994: 195).

cümleleriyle Emrî'nin şairliğini övdükten sonra mahlası gereğince yüksek mertebeli bir devlet adamı olmasının veya bir devlet büyüğünün himayesine girmesinin beklendiği; ancak bunun gerçekleşmediğini ifade etmiştir.

2.12. Fevrî

Hırvat asıllı bir aileye mensup olan Fevrî, günümüzde Arnavutluk sınırları içerisinde bulunan Draç'ta doğmuştur. Küçük yaşlarda iken devşirme olarak İstanbul'a getirilmiştir. Pulad ve Cafer Kethüdâ'nın himayesinde yetişen Fevrî, iyi bir eğitim almış ve tahsilini tamamladıktan sonra çeşitli medreselerde müderrislik yapmıştır. İyi bir şair, münşî, hattat ve ilim adamı olan Fevrî, 1571 yılında Şam'da vefat etmiş ve oraya gömülmüştür. *Dîvân*'ının yanı sıra çeşitli eserler kaleme almıştır. Mensur eserlerinde inşâ ilminin inceliklerinden faydalanan Fevrî, manzum eserlerinde de son derece başarılı bir şairdir. Özellikle tahmis ve tesdis nazım şekilleriyle başarılı şiirler kaleme almıştır (Karavelioğlu, 2019: 40-41).

Yukarıda Emrî maddesinde değinildiği üzere Manastırlı Celâl, Fevrî'nin adını da îhâmlı olarak şiirine malzeme etmiştir. Şair, kelimenin sözlük anlamını göz önünde bulundurarak Fevrî'nin şiirlerinin yetkinliğinin hemen fark edildiğini; dolayısıyla onun iyi bir şair olduğuna göndermede bulunmuştur. Dönemin tezkirelerinde Fevrî'nin kabiliyet ve marifet sahibi bir şair ve şahsiyet olduğunun dile getirilmesiyle Manastırlı Celâl'in şair hakkındaki değerlendirmelerinin doğrulandığı görülmektedir. Latîfî, şairin henüz çocuk yaşta kaleme aldıklarıyla akranları arasındaki maharetini ispatladığını (Canım, 2000: 442); Hasan Çelebi, Rum şairlerinin en büyükleri arasında onun isminin anılması gerektiğini ve dünyaya onun gibilerinin az geldiğini (Sungurhan Eyduvan, 1999: 815-816); Beyânî, Mollâ Câmî gibi kasideler yazdığını (Kutluk, 1997: 216) ve Gelibolulu Âlî ise mesel söylemede Necâtî'den sonra geldiğini (İsen, 1994: 322) söyleyerek Fevrî'nin marifetine işaret etmiştir.

Ahdî, Fevrî'nin tedavüldeki bütün kitaplar hakkında fikir sahibi olup söz konusu kitaplardaki mazmunları derhâl çeşitli lafızlarla şiir hâline getirdiğini (Solmaz, 2005: 151); Âşık Çelebi ise Asma'î, Sa'lebî, Ferrâ, Müberred, Câhız, İbn Hâcib gibi Arap bilginleriyle mukayese ettikten sonra aldığı mahlasın gereğine göre söylediği şiirlerin sırrına kimsenin nail olmadığını (Kılıç, 1994: 671-672) belirterek şairin mizacının mahlasıyla uyumuna dikkat çekmiştir.

2.13. Cemâlî

Tezkirelerde Manastırlı Celâl'in şiirinde zikredilen Cemâlî olması muhtemel iki şair bulunmaktadır. Bunlardan ilki Fâtih Sultan Mehmed ve II.

Bâyezîd'in saltanatının bir kısmında yaşamış olup doğum tarihi ve yeri tam olarak bilinmeyen, Bursalı veya Karamanlı olduğu tahmin edilen, Hümâ ve Hümâyûn adlı eserin sahibi ve II. Bâyezîd devrinin sonlarında vefat eden 15. yüzyıl şairidir (Timurtaş, 1951: 192-194). Diğeri ise İstanbul'da doğup Defterzâde lakabıyla tanınan, 1583 yılında vefat eden, hayalleri Emrî'ye ve şiirlerinin akıcılığı Bâkî'ye benzetilen 16. yüzyıl şairidir (İpekten vd., 1988: 86-87) ki tahminimizce Manastırlı Celâl'in kastettiği şair olmalıdır.

Manastırlı Celâl, Cemâlî'nin özgünlüğünü vurgulamak amacıyla onun şiirlerinde müellifin izlerinin açık bir şekilde fark edileceğini dile getirmiştir. Şair, aynı zamanda ihâm yoluyla güzellik anlamına gelen cemâl kelimesinin sözlük anlamını da kastetmiştir. Bu yönüyle Manastırlı Celâl'in şiirinde Cemâlî'nin hem özgün olup şiirlerinde başarılı olduğuna hem de yüzünün güzelliğine gönderme yapıldığını söylemek mümkündür:

Çün izhâr ola turgâ-yı *Cemâlî*

Manastırlı Celâl'in hem şiirlerinin hem de kendisinin güzelliğine gönderme yaptığı Cemâlî'ye dair 16. yüzyıl tezkirelerine başvurulduğunda benzer ifadeler yer verildiği görülmektedir. Latîfî

“ ... hüsn ü cemâlle begâyet cemil ve adîmü'l-adil ü bî-bedel idi. İlm-i hûbide meleke bulmuş bir melek-i melek-hisâl idi ve bir mertebede câmi'-i hüsn ü cemâl idi ki âyet-i hüsn ü bahâ mushaf-ı hüsninde hatm olmuş ve manzar-ı zîbâsı manzûr-ı ulû'l-ebşâr olup Hazret-i Yûsuf'ın hüsn ü ânda nihâyet bulmuşdur” (Canım, 2000: 216).

diyerek şairin güzellikte Hazret-i Yûsuf'a benzediğini dile getirmiştir. Ahdî “Zîrâ ki tab'-ı nazm-ı hüner-güsteri tahayyülât ile mânend-i Emrî ve selâset-i eş'âr ile tevâmân-ı Bâkî olup bu devrün şuarâsinun mecâlis-i ferah-fezâlarına râh-ı suhenle sâkî olmaga erzânîdür” (Solmaz, 2005: 255) cümleleriyle Cemâlî'nin şairliğini Emrî ve Bâkî gibi büyük şairler üzerinden övmüştür. Gelibolulu Âlî ise kendine has tarzı, incelikli, mesel söylemede mâhir ve sanatkârane sözlere kabiliyetli olması hasebiyle Cemâlî'yi methetmiştir: “... tarz-ı hâsa mâlik nezâket tarîkine sâlik mesel-gûy mesel-bürûz ba'zı garâib ü bedâyi'e muktedir ü hünerver kimsedür” (İsen, 1994: 301). 16. yüzyıl tezkirelerindeki bu ifadeler, Manastırlı Celâl'in şair hakkındaki değerlendirmesini teyit etmektedir.

2.14. Gazâlî

1464-65 yılında doğduğu tahmin edilen ve 1535'te vefat ettiği bildirilen Gazâlî, Deli Birâder lakabıyla şöhret bulmuştur. Aslen Bursalı olup asıl adı Mehmed'dir. Eğitimi tamamlandıktan sonra bir süre Bursa Bâyezîd Medresesi'nde müderrislik yapmış, ardından Şehzâde Korkud'un eserlerinin

mukabelecisi olarak Manisa'ya gitmiş ve rüştünü ispatladıktan sonra Piyâle Bey vasıtasıyla şehzâdeye en yakın isimlerden biri olmuştur. Şehzâde Korkud'un öldürülmesinden sonra ise Yavuz Sultan Selîm tarafından kendisine Geyikli Baba Zaviyesi şeyhliği verilmiştir. Bir süre sonra bu görevi de bırakan Gazâlî Sivrihisar, Akşehir, Ağros vb. medreselerde müderrislik yapmıştır. 1535 yılında Mekke'de iken vefat etmiş ve orada inşa ettirdiği bahçeye gömülmüştür (Gözitok, 2014: 107-108).

16. yüzyıl tezkirelerinde Gazâlî'nin tez canlı, çabuk karar değiştiren, laubali ve şuh mizaçlı bir kişiliğe sahip olduğu bildirilmiştir. Hatta bu özellikleri dolayısıyla kendisine Deli Birâder lakabının verildiği de dile getirilmiştir. Tezkirelerde şairin

Mecnûn ki belâ deştini geşt itdi serâser
Gam-hâneme geldi didi hâlün ne birâder

şeklindeki beytinin, onun Deli Birâder lakabıyla şöhret bulmasına sebep olduğu vurgulanmıştır (Kılıç, 1994: 924; Sungurhan Eydurhan, 1999: 754; İsen, 1994: 249).

Manastırlı Celâl, Gazâlî'yi isminin sözlük anlamını da göz önünde bulundurarak îhâmlı olarak şiirinde anmıştır. Şair, gazâl kelimesini hem sözlük anlamıyla hem de şiirin bütününde olduğu gibi 15-16. yüzyıl şairlerinden Gazâlî'yi çağrıştıracak şekilde kullanmıştır. Gazâl kelimesinin sözlük anlamı ceylandır. Ceylanların yaşam alanlarından birisi de dağlık ve taşlık alanlardır. Şair, açık istiâre yoluyla ceylana benzettiği güzel gözlü sevgiliyi görenlerin Mecnûn gibi dağa düştüklerini ifade etmiştir. Edebiyatımızda Mecnûn'un, Leylâ'nın aşkıyla kendinden geçip düştüğü bildirilen yer, çöldür. Ancak Manastırlı Celâl, bu imajı ceylanın yaşam alanlarından olması hasebiyle dağa evirmiştir. Beyitte Mecnûn gibi dağa düştü ifadesiyle 15-16. yüzyıl şairi Gazâlî'nin bir yerde karar kılmayan, tez canlı, şuh mizaçlı yapısına; güzel gözlü ifadesiyle de ahu gibi güzel gözlere sahip olduğuna gönderme yapılmıştır:

Çıkup Mecnûn misâli tağa düşdi
Görenler ol güzel gözlü *Gazâlî*

Manastırlı Celâl'in beytinde ismine gönderme yapılan Gazâlî hakkında dönemin tezkirelerinde epey malumat bulunmaktadır. Tezkirelerde Gazâlî'nin kişiliği ve mizacı hakkında yer alan bilgiler konusunda ittifak vardır. Buna göre Gazâlî gönlü şen, şuh ve laubali mizaçlı, hiciv ve hezl sözlemede başarılı, nükteli sözler söylemeye meyilli bir kişidir. Tezkirelerde bu minvalde yer alan değerlendirmeler, Manastırlı Celâl'in şair hakkındaki

göndermesiyle de örtüşmektedir. Sehî Bey "... güşâde-dil hezl-gûy tabî'atı latîfe-mâyil olup ..." (Akar, 2010: 169); Latîfî "Lâubâlî şûh-tab' kimesne oldu eelden beyne'n-nâs Delü Birâder dimekle mülakkab u meşhûr ve ma'lûm u mezkûrdur. ... tab'-ı şûhî hicv ü hezle gâyetde mülâyim ü mâyil idi. ... Mezbûr nedîm-şîve ve şîrîn-keîâm ve şûh-harîf ve nâzûk-tab' e nahsend ü zarîf idi" (Canım, 2000: 411-412); Âşık Çelebi "Egerçi sûretde cesîm ü zahîm degüldi ammâ ma'nâda pür-letâfet ü zerâfet turduğıyla şûh u şengül ve ma'kûl u makbûldı." (Kılıç, 1994: 924) ve Gelibolulu Âlî "Şûh u lâubâlî evâil-i cevânîde bâde-i nâb meclisinün meyyâli mahbûb-dostların müşkil-küşâ-yı lâzîmü'l-iclâlî zen-perestlerün zemm ü kadhla heccâv u hezzâlî bir zarîf ü rind-i şâhidbâz harîf olup ..." (İsen, 1994: 249) cümleleriyle şairin kişiliği hakkında bilgi vermişlerdir. Hasan Çelebi ise şairin mizacı hakkında bilgi vermenin yanı sıra güzelliğini metheden cümleler de kurmuştur. Ona göre Gazâlî hem genel olarak güzel görünümlü hem de gözleri tıpkı ceylanlar gibi keskin olan bir kişidir: "Hüsni ü melâhatde mânend-i gazâle oldugı nûr-ı gazâle gibi hayyiz-i hafâdan âlî ..." (Sungurhan Eydurani, 1999: 754). Hasan Çelebi'nin bu ifadesi, Manastırlı Celâl'in yukarıdaki beytinde ön plana çıkarılan imaj ile benzerlik göstermektedir.

2.15. Me'âlî

Meâlî'nin asıl ismi Mehmed olup 1490 yılında dünyaya geldiği tahmin edilmektedir. İyi bir eğitim almasına karşın müderris olamamış; bunun yerine kadılık göreviyle iktifa etmiştir. Mihaliç, Kepsut, Fırt, Sofya, Filibe ve Gelibolu onun kadılık vazifesini yaptığı yerlerdir. Meâlî'nin babası da Osmanlı dönemi kadılarındandır. Köse Meâlî olarak da bilinen şair, 1535-36 yılında vefat etmiştir. Şiirlerinde zaman zaman müstehcenliğe ve hezle yer vermiştir. Şairin bu tutumu, yaşadığı dönem itibarıyla düşünüldüğünde cesur bir tutumdur. Ancak bu husus, zaman zaman onun meslek hayatında bazı olumsuzluklara sebep olmuştur (Eflatun, 2015: 92).

Manastırlı Celâl, 16. yüzyıl şairi Meâlî'yi andığı beytinde şiirin genelindeki tarzına uygun olarak şair ismini îhâmlı olarak kullanmıştır. "*(O sevgilinin) ayrılığına düşen sonsuza kadar (ayrı) kalmaz ki onun her eziyetinin bir anlamı vardır.*" şeklinde günümüz Türkçesine aktarılması mümkün olan söz konusu beyitte şairin ismine işaret eden meâl kelimesinin sözlük anlamı esas alınmıştır. Ancak şiirin genelinde îhâm yoluyla şairlerin ismine gönderme yapıldığı gibi bu kelime de îhâma başvurularak 16. yüzyıl şairi Meâlî hatırlatılmıştır:

Firâkına düşen kalmaz mü'ebbed

Ki her bir cevrinün var bir *Me'âli*

Yukarıdaki beytin ana eksenini klasik Türk şiirinin temel konularından olan sevgiliden ayrılık ve sevgilinin yaptığı eziyet üzerine kurulmuştur. Bu bağlamda Âşık Çelebi tezkiresinde Meâlî'nin bir dilbere gönlünü kaptırıp onun aşkıyla yanıp tutuştuğu, ayrılığına dayanamadığı, visal talebini iletmesine rağmen buna muvaffak olamadığı ve dilberin ona yaptığı mekr ü hile sonucunda cüzam hastalığına yakalanıp eziyet çektiği bildirilmiştir (Kılıç, 1994: 397-405). Dolayısıyla Manastırlı Celâl'in ayrılık ve eziyet konularını işlediği yukarıdaki beyitte Meâlî'yi hatırlatması, Âşık Çelebi'nin bildirdiği bu olayı akla getirmektedir. Meâlî'den bahseden diğer tezkireciler genellikle şairin köse olup dış görünüş itibarıyla komik bir görünüme sahip olduğu, şiirlerinde hezle ve müstehcenliği çokça yer verdiği, kimsenin etkisinde kalmayıp özgün bir tarzı olduğu ve şiirlerinin beğenildiği dile getirilmiştir (Canım, 2000: 492; Kılıç, 1994: 390-392; Sungurhan Eyduran, 1999: 888; İsen, 1994: 270).

2.16. Celâlî

Manastırlı Celâl, şairnâme tarzındaki şiirinin makta beytinde kendi mahlasına yer vermiştir. Söz konusu beyitte kendi ismini, yaşadığı dönemde Anadolu'da Osmanlı idaresine karşı başlatılan Celâlî İsyanları ile ilişkilendirmiştir. Beyitte sevgilinin saçının kıvrımlarının birbirine girdiği ve bu yönüyle tıpkı Celâlîler gibi baş kaldırdıklarını dile getirmiştir. Bilindiği üzere 1519 yılında Bozoklu Şeyh Celâl'in mehdilik iddiasıyla Tokat etrafında isyan etmesi üzerine bu minvalde yapılan isyanlar Celâlî İsyanları olarak adlandırılmıştır (İlgürel, 1993: 252). Manastırlı Celâl de sevgilinin saçlarının kıvrımlarının birbirine geçmesini Celâlî İsyanları ile bağdaştırarak bir baş kaldırı olarak değerlendirmiştir. Celâlî kelimesi aynı zamanda şairin mahlası olması hasebiyle şairin de baş kaldıran, asi bir kişiliğe sahip olduğunun vurgulanması amacıyla seçildiği kanaati hasıl olmaktadır:

Biri birine girmiş çîn-i zülfi
Yine baş kaldura gibi *Celâlî*

Manastırlı Celâl'in kendisini Celâlî İsyanları üzerinden baş kaldıran, asi bir kişilik olarak takdim etmesi hususu, dönemin tezkirelerindeki bazı ifadelerle teyit edilebilmektedir. Yukarıda Manastırlı Celâl'in hayatının anlatıldığı kısımda şairin ömrünün büyük bir kısmını devlet bürokrasisi içerisinde geçirdiği ve Veziriazam Sokullu Mehmed Paşa, Şeyhülislâm Ebusuûd Efendi ve Şeyh Nûreddînzâde gibi kişilerle bazı anlaşmazlıklar yaşadığı ifade edilmişti. Şairin, devlet erkânından Sokullu Mehmed Paşa, Ebusuûd Efendi ve Şeyh Nûreddînzâde gibi kişilerle olan didişmesi ve

ömrünün büyük bir bölümünü devlet bürokrasisi içerisinde geçirmesinin sonucu olarak mizacının da sert olduğu 16. yüzyıl tezkirelerinde de ifade edilen bir husustur. Âşık Çelebi "... nâsiye-i şânlarında âsâr-ı câh u celâl pertev-i mihr gibi tâli' ve gurre-i cebînlerinde envâr-ı mecd ü me'âl subh-ı sâdık gibi lâmi' idi." (Kılıç, 1994: 226); Hasan Çelebi "... nâsiye şânında âsâr-ı câh u celâl pertev-i mihr gibi lâmi' ve gurre-i cebîninde enver-i mecd ü me'âli tebâşîr-i subh gibi tâli' ü sâtî' olmagla şehzâde-i cevân-baht ve şâyeste-i tâc u taht hazretlerinin devlet-i musâhabetlerine nâil ve şeref-i münâdemetlerine vâsıl olmuştu." (Sungurhan Eydurhan, 1999: 261); Ahdî "Zât-ı refiü'd-derecâtı câh u celâl ile âraste..." (Solmaz, 2005: 119) ve Gelibolulu Âlî "Cezbe-i mahlas anı câh u celâle ehass itdi." (İsen, 1994: 298) ifadeleriyle onun mahlası ile mizacının birbiriyle uyumlu olduğuna dikkat çekmişlerdir. Gelibolulu Âlî şairin yukarıda ismi anılan kişilerle olan anlaşmazlıkları sonucu padişahın gözünde değer kaybettiğine de değinmiştir (İsen, 1994: 298-299).

Sonuç

Manastırlı Celâl Bey'in *Dîvân*'ında yer alan 9 beyitlik bir şiir, doğrudan ve îhâm sanatı vasıtasıyla gönderme yapılarak 16 şairin mahlasına yer vermiştir. Söz konusu gazelde mahlasına doğrudan gönderme yapılan şairler, matla beytinde zikredilen Zülâlî ile makta beytinde şiirin müellifi olarak mahlası anılan Celâlî'dir. Şiirin diğer beyitlerinde ismine gönderme yapılan Hayâlî, Zâtî, Suâlî, Mihrî, Hüsni, Ubeydî, Hicrî, Visâlî, Emrî, Fevrî, Cemâlî, Gazâlî ve Meâlî ise îhâm yoluyla anımsatılan şairlerdir. Manastırlı Celâl'in gerek doğrudan gerekse îhâm yoluyla ismine göndermede bulunarak bazı vasıflarını ön plana çıkardığı bu şairlerin tamamı 16. yüzyıl ve öncesinde yaşamış olan şairlerdir. Dolayısıyla söz konusu şairler hakkında tezkirelerdeki bilgilere ve şairlerin kendi şiirlerindeki bazı karinelere ek olarak aynı veya yakın dönemde yaşamış bir şair tarafından yapılan birtakım değerlendirmeler, o şairlere dair tarihî birer vesika işlevini haizdir.

Türk halk edebiyatı mahsulü şairnâmelerde genellikle şairlerin hayatları veya kişilikleri hakkında doğrudan bilgilendirmeler yapılmasına rağmen Manastırlı Celâl'in şairnâme tarzındaki gazeline sanatkârane bir üslup benimsenerek bazı şairlerin kişiliği ve vasıflarına göndermelerde bulunulduğu görülmektedir. Manastırlı Celâl'in şiirinde Zülâlî, Hilâlî, Hicrî, Fevrî ve şairin kendisine ait Celâlî gibi mahlasların, şairlerin kişilikleriyle uyumlu olduğu vurgulanmıştır. Bu şairlerin, mahlaslarını kişiliklerine göre seçtikleri veya seçtikleri mahlasların onların kişiliklerini şekillendirdikleri belirtilmiştir. Bu yönüyle klasik Türk şiirinde mahlasların şairlerin kişilikleri

üzerindeki etkisi üzerine yapılacak araştırmalar için Manastırlı Celâl'in bu gazelinin de katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Şairnâmelerin özellikleri arasında değinilen hususlardan birisi de daha önce kaynaklarda ismi zikredilmeyen veya hakkında yeterli bilgi bulunmayan bazı şairlere dair bilgiler içermesidir. Manastırlı Celâl'in bu gazelinde de kaynaklarda ismi zikredilmeyen Hüsnî ile hakkında yeterli bilgi bulunmayan Suâlî adlı iki şair yer almaktadır. Suâlî sorgulayıcı kimliğiyle Hüsnî ise güzelliği dolayısıyla şiirde anılmıştır. Dolayısıyla adı geçen iki şairle ilgili yapılacak araştırmalar için Manastırlı Celâl'in sunduğu bu verilerin de katkı mahiyetinde olacağı aşıkârdır.

Manastırlı Celâl'in doğrudan veya îhâm yoluyla şiirinde ismini andığı şairler hakkında tercih ettiği kelimeler, o şairlerin şiir anlayışlarının tespitinde önemli bir yere sahiptir.

Manastırlı Celâl'in bu çalışmada üzerinde durulan şiirinin doğrudan bir şairnâme olduğunu iddia etmek her ne kadar mümkün değilse de içerdiği malzeme açısından şairnâmelerle benzerlik gösterdiğini söylemek mümkündür. Manastırlı Celâl'in ele aldığı şairler hakkında tezkirelerle örtüşen hususlara yer vermesi, onun devrinin edebî ve kültürel birikimine sahip bir şair olduğunu da göstermektedir.

KAYNAKÇA

- AKAR, Harun (2010), *Heşt-Behişt (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpařa Üniversitesi, Tokat.
- AKSOYAK, İ. Hakkı (2005), "Manastırlı Celâl'in Satranç Terimleri İle Yazdığı Gazeli", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 18, 7-16.
- ARMUTLU, Sadık (2018), "Zâtî: Hayatı, Kişiliği, Sanatı ve Eserleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22 (Özel Sayı), 1935-1956.
- ARSLAN, Mehmet (2007), *Mihri Hatun Divanı*, Amasya Valiliđi Yayınları, Amasya.
- ARVAS, Abdulselam (2011), "Şairnâmeler Üzerine", *Mukaddime*, 4, 43-60.
- BAŞPINAR, Fatih (2015), "16. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı Şairlerinden Garâmî'nin Tezkiretü'ş-Şuarâ İsimli Şairnâmesi", *RumeliDe Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 3, 1-32.
- CANIM, Rıdvan (2000), *Latîfi Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

- ÇALKA, Mehmet Sait (2017), “Bir Şairnâme örneği Olarak Süheylî'nin Gülşen-i Şuarâ Adlı Kasidesi ve Bu Kasidede Yer Alan Türk, Arap ve Fars Şairleri”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 42, 273-301.
- ÇOLAK, Faruk (2014), “Hüdaî'nin Bir Şiiri ve Bir Terim Teklifi”, *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 6.1, 53-60.
- DONUİK, Suat (2013), “Bilinmeyen Bir Şair: Su'âlî ve Şiirleri”, *Turkish Studies*, 8.9, 1223-1249.
- EFLATUN, Muvaffak (2015), “Meâlî'nin Yayınlanmamış Şiirleri”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 4.10, 91-124.
- ERDEM, Sadık (2014), *Tezkire-i Şuarâ İnceleme-Çeviriyazı-İndeksli Tıpkıbasım*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- ERGUN, Sadettin Nüzhet (1936), *Âşık Ömer Hayatı ve Şiirleri*, Semih Lûtfi Matbaa ve Kitabevi, İstanbul.
- ERKAL, Abdulkadir (1999), “Mir-i Alem Mesnevisinin Şairi Celâlî Hakkında”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 11, 131-137.
- GÖZİTOK, Mehmet Akif (2014), “Deli Birâder Gazâlî ve Miftâhu'l-Hidâye İsimli Eseri”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 52, 105-139.
- GÜNEŞ, Murat (2013), *Manastırlı Celâl Bey Divânı [İnceleme-Metin]*, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- İLGÜREL, Mücteba (1993), “Celâlî İsyancıları”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 7, 252-257.
- İPEKTEN, Halûk, İSEN, Mustafa, TOPARLI, Recep, OKÇU, Naci, KARABEY, Turgut (1988), *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- İSEN, Mustafa (1994), *Kühü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- İSEN, Mustafa, KILIÇ, Filiz, AKSOYAK, İsmail Hakkı, EYDURAN, Aysun (2002), *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- KAPLAN, Yunus (2010), “Bursalı Divan Şairi Hicrî ve Şiirleri”, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 43, 231-257.
- KARAVELİOĞLU, Murat A. (2019), *Fevrî Ahlâk-ı Mehmed Paşa Şairin Gözüyle Bir Devlet Adamı Portresi*, Gece Kitaplığı, Ankara.
- KAYA, Doğan (1990), *Şairnâmeler*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.

- KILIÇ, Filiz (1994), *Meşa'irü'ş-Şuara İnceleme Tenkitli Metin*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- KURNAZ, Cemal (1998), "Hayâlî Bey", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 17, 5-7.
- KUTLUK, İbrahim (1997), *Beyânî Mustafa bin Carullah Tezkiretü'ş-Şuarâ*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- OĞUZTÜRK, Oğuzhan (2016), *Hüseyn Celâl Bey Hüsn-i Yûsuf Tahlil-Transkripsiyonlu Metin-Dizin-Tıpkıbasım*, Yüksek Lisans Tezi, Bingöl Üniversitesi, Bingöl.
- ÖZARSLAN, Metin (2017), "Şuarâ Tezkireleri ve Şâimâmeler Üzerine", *HECE Aylık Edebiyat Dergisi*, 249, 139-143.
- SAĞ, Rahim (1994), "Edebiyat Tarihimize Kaynak Olarak Şairnâmeler", *İLKİYAZ Aylık Edebiyat Dergisi*, 20, 20-23.
- SARAÇ, M. A. Yekta (1997), "Emrî'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası*, 20, 315-331.
- SOLMAZ, Süleyman (2005), *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, Atatürk kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- SUNGURHAN EYDURAN, Aysun (1999), *Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü'ş-Şuarâ İnceleme-Tenkitli Metin (İnceleme)*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- ŞANLI, İsmet ve TÜMER, Mustafa Fırat (2009), "XVI. Yüzyıl Divan Şairi Ubeydî'nin Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Divanı'ndaki Tasavvufî Unsurlar", *Turkish Studies*, 4.3, 2037-2071.
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1951), "Fâtih Devri Şâirlerinden Cemâli ve Eserleri", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4.3, 189-213.